

УДК: 621.039.586:351.746.1

DOI: <https://doi.org/10.32366/2709-9261-2021-1-1-95-99>

Колб Олександр Григорович,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
(Волинський національний університет
імені Лесі Українки, м. Луцьк)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1792-4739>

Кухтей Ростислав Адамович,
голова Громадської організації
«Союз інвалідів Чорнобиля Волині»
(ГО «Союз інвалідів Чорнобиля Волині», м. Луцьк)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0366-4705>

ПРО ДЕЯКІ УРОКИ ЧОРНОБИЛЬСЬКОЇ КАТАСТРОФИ В КОНТЕКСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано відкриті дані про подолання наслідків аварії на Чорнобильській атомній електростанції, яка сталася у квітні 1986 року. Визначено деякі детермінанти, які сьогодні впливають на стан та ефективність екологічної безпеки в Україні, а також на рівень національної безпеки взагалі. На підставі опрацьованих наукових розробок з'ясовано, що катастрофі на ЧАЕС можна було запобігти за умови, що представники радянської влади не виявили б кримінальної безвідповідальності та вжили б своєчасних заходів для її недопущення. Авторами констатовано, що забезпечення екологічної безпеки України в сучасних умовах є важливою проблемою, а також невід'ємним складником стійкого економічного й соціального розвитку нашої країни та захисту від потенційних і реальних загроз з урахуванням тих історичних уроків, що зумовлені трагедією на Чорнобильській АЕС у 1986 році.

Ключові слова: катастрофа; атомна електростанція; екологічна безпека; національна безпека; забезпечення; аварія; захищеність.

Постановка проблеми. Як зазначено в ст. 16 Конституції України, забезпечення екологічної безпеки та підтримання рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи – катастрофи планетарного масштабу, збереження генофонду Українського народу є обов'язком держави.

Проте, як свідчить практика, остання лише формально виконує свої зобов'язання перед населенням, оскільки досі не ліквідувала, не нейтралізувала, не усунула ті детермінанти, що спричинили аварію на Чорнобильській атомній електростанції (далі – ЧАЕС). До того ж із кожним роком Україна зменшує бюджетні асигнування на подолання зазначеної катастрофи [1, с. 286–288]. Водночас важливими у зв'язку з цим є питання щодо змісту деяких уроків Чорнобильської катастрофи, ігнорування або поверхневе засвоєння яких вкрай негативно впливає на захищеність державних інтересів у сфері забезпечення національної безпеки України. Цікавими в цьому контексті є зібрані науковцями та опубліковані в 2020 році унікальні емпіричні матеріали, які безпосередньо висвітлюють діяльність тодішньої влади Союзу Радянських Соціалістичних Республік (далі – СРСР) до та відразу після аварії на ЧАЕС [2], а також спогади ліквідаторів, що брали

безпосередню участь у ліквідації катастрофи в перші її дні (з 26 квітня по 29 квітня 1986 року) [3].

Актуальність зазначеної тематики дослідження зумовлена й сучасними проблемами соціального захисту населення, які породжені, між іншим, непрофесійністю та безвідповідальністю влади, що було характерним і для подій 1986 року на ЧАЕС.

З огляду на викладене вище **метою цієї наукової публікації** є здійснення аналізу тих відкритих даних, що стосуються подолання наслідків аварії на Чорнобильській атомній електростанції, а головним її завданням – визначення деяких детермінант, що її спричинили та обумовили, а також їхнього впливу на нинішній стан екологічної та національної безпеки України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення наукової літератури свідчить про те, що над дослідженням проблем забезпечення екологічної безпеки досить активно та плідно працюють такі учені, як В. І. Андрейцев, О. І. Бажан, Г. О. Білявський, Є. П. Буравльов, Г. Г. Боряк, О. В. Брайон, В. А. Гайченко, Г. М. Коваль, М. М. Мусієнко, А. М. Сердюк, В. В. Серебряков, В. В. Поліщук, М. П. Подкоритов, В. В. Хропак та ін.

Долучаються до наукової розробки цієї тематики, зокрема з питань подолання Чорнобильської катастрофи, і практики-дослідники: І. А. Бойко, В. В. Дурдинець, В. С. Заяць, Ю. Г. Кобринський, С. М. Кутєпова, А. М. Теклішин та ін.

Ураховуючи, що досі в Україні наслідки катастрофи на ЧАЕС не подолані, а також зважаючи на їхній вплив на екологічну та національну безпеку, необхідність активізації наукових пошуків є очевидною та об'єктивно обумовленою, що й стало вирішальним під час вибору теми цієї наукової статті.

Виклад основного матеріалу. Як показало вивчення архівних матеріалів, що стосуються періоду ліквідації аварії на ЧАЕС, їй можна було б запобігти, якби представники тодішньої влади в СРСР не проявили б злочинної безвідповідальності та своєчасно вжили б заходи щодо її недопущення. Тому важливою є довідка одного з фахівців Міненерго Української Радянської Соціалістичної Республіки (далі – УРСР) про основні інженерно-технічні характеристики проекту та радіаційну безпеку Чорнобильської АЕС від 19 вересня 1971 року, у якій було зазначено, що питання добору, розстановки та навчання будівельно-монтажного та експлуатаційного персоналу цієї станції мають проводитися ретельніше, ніж на звичайних енергетичних підприємствах, оскільки наслідки недбалого чи протиправного ставлення і дій цих осіб можуть призвести до більш тяжких та небезпечних для оточення наслідків [2, с. 33].

Аналогічна інформація запобіжного характеру містилася і в доповідній записці управління Комітету державної безпеки (далі – КДБ) при Раді Міністрів УРСР по Київській області від 12 квітня 1973 року під грифом «таємно» партійному керівництву Київської області, у якій ішлося про те, що на будівництві ЧАЕС траплялися випадки порушення технічних норм [2, с. 35–36]. Крім того, було вказано, що про такі факти письмово проінформовано керівництво Чорнобильського райкому партії.

Подібні записки з 1973 р. по 1986 р. постійно спрямовувалися районній, обласній та республіканській владі УРСР, але на них або не реагували, або замовчували та не доповідали керівництву СРСР (більше 60 спеціальних повідомлень, інформативних листів та службових записок тощо) [2, с. 37–240]. Так, у березні 1986 року Прип'ятський міськвідділ КДБ письмово проінформував першого

секретаря Прип'ятського міського комітету партії про несприятливу ситуацію, яка склалася на III черзі ЧАЕС, а саме про те, що, всупереч затвердженого проекту проведення робіт, на станції не виконується низка з них, що може спричинити серйозні наслідки. Крім цього, у службовій інформації зазначалося про наявні необґрунтовані претензії, незначні зауваження, різноманітні попередження та заборони, а також погрози санкціями воєнної пожежної частини №2 щодо будівельників, що в цілому несприятливо впливало на моральний клімат та в результаті – на терміни будівельно-монтажних робіт і протипожежної безпеки III черги ЧАЕС [2, с. 240–241].

Знову ж, як і раніше, реакції органів влади на такі повідомлення не було, що не могло не зумовити аналогічні негативні явища та злочинну безвідповідальність персоналу зазначеної станції надалі. Показовими щодо цього є службові перемовини між операторами ЧАЕС безпосередньо 26 квітня 1986 року, які не вжили необхідних та відповідних заходів з ліквідації проблем, що виникли на об'єкті, а потім призвели до аварії на станції [2, с. 242–257].

Така ж безвідповідальність та злочинна недбалість були проявлені й у ході ліквідації аварії на ЧАЕС у перші дні трагедії, про що свідчать спогади ліквідаторів катастрофи [3, с. 70–71]. У квітні 1986 року зазначена станція дислокувалася в м. Прип'ять, саме там у їхньому житті сталася подія, яка вплинула на всі аспекти подальшої життєдіяльності, включаючи стан здоров'я, душевного спокою та бажання жити. У складі слухачів Київської вищої школи МВС СРСР ім. Ф. Е. Дзержинського (всього 283 особи) та керівництва навчального закладу (10 осіб) їх було залучено до ліквідації аварії на Чорнобильській АЕС у перші її дні (26–29 квітня).

Звичайно, що ні тоді, ні сьогодні вони навіть і не думали, що в них з'явиться можливість зустріти 35 річницю від дня катастрофи. А тому через призму часу і розсудливості (мудрість приходить з роками – і це істина) хотілося б поглянути на цю жахливу подію, зважаючи на ті уроки, які ліквідатори, інші причетні до цього особи та в цілому жителі України отримали під час проведення відповідних заходів, спрямованих на ліквідацію наслідків аварії на ЧАЕС.

Насамперед мова йде про безглузде зосередження під час аварії на забрудненій радіоактивними відходами території досить значної кількості військовослужбовців, правоохоронців та інших воєнізованих формувань (за підрахунками фахівців, за період 1986–1988 років до цієї операції було залучено більше 2 млн зазначених осіб та вільнонайманих спеціалістів (лікарів, дозиметристів, водіїв, будівельників тощо). Саме тоді, коли під час подібної аварії на АЕС, наприклад у Японії, вже у 2000-х роках участь у її ліквідації брали менше двох тисяч висококваліфікованих спеціалістів з питань приборкання атома. Постає логічне запитання: де в 1986 році були такі ж підрозділи в СРСР, адже в усіх школах та інших навчальних закладах обов'язковим було вивчення основ цивільної оборони та дій у разі радіоактивного забруднення? Крім цього, у всіх населених пунктах та багатоквартирних будинках були обладнані спеціальні підвальні приміщення на випадок ядерної війни, а у виконкомах рад усіх рівнів працювали відповідні відділи, що контролювали питання цивільної оборони. Незважаючи на це, події квітня 1986 року довели всю штучність і недалекоглядність таких заходів, наявної системи в цілому.

Проте цим колишня влада не обмежилася і відправила на ліквідацію аварії тисячі молодих, здорових, відповідальних людей. Нічого дивного в такій ситуації не було, тому що від початку заснування і до розпаду СРСР людський ресурс для

«більшовицької» влади значення не мав: люди були лише зняряддям досягнення вищих державницьких цілей. І це перший урок Чорнобильської катастрофи, який, як лакмусовий папірець, проявив усю сутність радянської влади, яка так і не прийняла спеціального закону щодо соціального захисту від наслідків катастрофи в Чорнобилі у 80-ті роки минулого століття.

Аналізуючи ситуацію, можемо стверджувати, що була й інша правда та непередбачені наслідки, а саме: як у ході ліквідації аварії на ЧАЕС, так і в подальші роки зовсім інакше, на відміну від чиновників і влади, поводитися зі слухачами Київської вищої школи МВС СРСР їхні командири. Такими на той час і, без сумніву, довіку були й будуть 10 керівників закладу, які з перших і до останніх днів опікувалися ними в Прип'яті. Саме там усі слухачі побачили цих людей іншими: щирими, турботливими, співчутливими; стереотип про обмежених і грубих військових було зруйновано, адже в умовах трагедії, яка всіх поєднала, вони стали рівними за обов'язками й відповідальністю.

Насамперед слід сказати добрі слова, висловити шану й низько вклонитися за цей «парадокс» тодішньої влади – доброту, гуманність, самовіддачу – полковнику внутрішньої служби Петру Ісааковичу Тищенку (нині покійний), який у стінах вузу своєю поведінкою нагадував Маргарет Тетчер (у кулуарах його боялася більшість слухачів за суворість і жорсткість), а в польових умовах (у Чорнобилі) поведився як справжній побратим і надійний товариш, за його спиною кожен відчував себе захищеним, попри всі негаразди побуту та служби, особливо відчутних у ті страшні три доби, упродовж яких потрапили під нищівний вплив радіоактивних променів.

Так змінили своє ставлення до слухачів й інші керівники Київської вищої школи МВС СРСР, які безпосередньо брали участь у ліквідації аварії на ЧАЕС: полковники В. С. Білоусько, В. Г. Середа, В. С. Кальницький, майори С. А. Федченко, В. Г. Рудь, капітани В. В. Свистунов, В. С. Заяць, М. О. Поповичев та старшина міліції М. П. Уманець. В умовах подолання наслідків катастрофи керівники, всупереч вимогам Дисциплінарного статуту, були вчителями, наставниками й друзями для слухачів, поводитися по-європейськи цивілізовано.

І це другий урок 1986 року, який свідчить про те, що в системі будь-якої влади є справжні керівники, а є будьонові, жукови, що діяли за одним принципом – довести свою відданість політичному режиму, хай і абсурдному, та його садистським апологетам.

Усупереч установленому формату, дозволимо собі як автори й учасники згаданих подій за слушної нагоди висловити особливу вдячність безпосереднім керівникам: майору міліції Сергію Андрійовичу Федченку, на той час начальнику курсу, та капітану міліції Володимирі Степановичу Зайцю, його заступнику, які після пережитого міцно зв'язали себе з випускниками закладу та назавжди залишилися членами «чорнобильської сім'ї».

Зрозуміло, трагедія на ЧАЕС та її наслідки стали уроком для нашого народу та всього світу. Україна вкотре врятувала Європу від реальної загрози знищення (що, на наше переконання, робила в усі часи). Цей урок набуває сьогодні особливої актуальності, бо події на Сході України підтвердили очевидний, на нашу думку, історичний факт: українці сильні духом та мужні, готові на подвиг не тільки заради себе, здатні долати перешкоди й катастрофи. Саме це 35 років тому в Чорнобилі вони та представники інших національностей і довели, коли захистили світ від загибелі.

Висновок. На підставі викладеного слід констатувати, що забезпечення екологічної безпеки України в сучасних умовах є важливою проблемою, а також невід'ємним складником стійкого економічного й соціального розвитку нашої країни

та захисту від потенційних і реальних загроз з урахуванням тих історичних уроків, що зумовлені трагедією на Чорнобильській АЕС у 1986 році.

Список використаних джерел

1. Кримінологія : підручник / В. С. Батиргареєва, О. Г. Колб, О. Ю. Шостко та ін.; за заг. ред. професора Б. М. Головіна. Харків: «Право», 2020. 384 с.
2. Чорнобильське досьє КГБ: від будівництва до аварії : збірник документів про катастрофу на Чорнобильській АЕС. Київ: «Майстер книг», 2020. Т. 1. 687 с.
3. Чорнобиль: іспит на мужність збірник спогадів та короткі біографії учасників ліквідації аварії на Чорнобильській АЕС – ветеранів академії, які першими вступили в боротьбу з наслідками планетарної катастрофи / упоряд. В. С. Заяць та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2016. 300 с.
4. Андрейцев В. І. Право екологічної безпеки : навч. та наук.-практ. посібник. Київ: Знання-Прес, 2002. 332 с.

References

1. Kryminolohiia [Criminology] : pidruchnyk / V. S. Batoryhareieva, O. H. Kolb, O. Yu. Shostko ta in.; za zah. red. profesora B. M. Holovina. Kharkiv: «Pravo», 2020. 384 s. [in Ukrainian].
2. Chornobylske dosie KHB : vid budivnytstva do avarii [The Chernobyl KGB dossier: from construction to the accident] : zbiryk dokumentiv pro katastrofu na Chornobylskii AES. Kyiv: «Maister knyh», 2020. T. 1. 687 s. [in Ukrainian].
3. Chornobyl: ispyt na muzhnist : zbiryk spohadiv ta korotki biohrafii uchasnykiv likvidatsii avarii na Chornobylskii AES – veteraniv akademii, yaki pershymy vstupyly v borotbu z naslidkamy planetarnoi katastrofy [Chernobyl: a test of courage a collection of memoirs and short biographies of the participants in the liquidation of the Chernobyl accident – veterans of the academy, who were the first to join the fight against the consequences of the planetary catastrophe] / uporiad. V. S. Zaiats ta in. Kyiv: Nats. akad. vnutr. sprav, 2016. 300 s. [in Ukrainian].
4. Andreitsev, V. I. (2002). Pravo ekolohichnoi bezpeky [Environmental safety law] : navch. ta nauk.-prakt. posibnyk. Kyiv: Znannia-Pres. 332 s. [in Ukrainian].

Kolb Olexandr,

Doctor of Law, Professor,
Honored Lawyer of Ukraine
(Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1792-4739>

Kukhtei Rostyslav,

Chairman of the Public Organization
«Union of the Disabled of Chernobyl in Volyn»
(PO «Union of the Disabled of Chernobyl in Volyn», Lutsk)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0366-4705>

ABOUT SOME LESSONS OF THE CHERNOBYL DISASTER IN THE CONTEXT OF ACTIVITIES FOR NATIONAL SECURITY OF UKRAINE

This scientific article analyzes the open data on overcoming the consequences of the Chernobyl accident, which took place in April 1986, identifies some determinants that currently affect the state and effectiveness of environmental security in Ukraine, as well as the level of national security. in general. However, as practice shows, only the obligations to the population are formally fulfilled, in particular, the determinants that caused the accident were not eliminated and neutralized. The urgency of the study is also due to the current problems of social protection, which are caused by including unprofessionalism and irresponsibility of the authorities showed the study of archival materials. The authors study the scientific developments of research practitioners on overcoming the Chernobyl disaster These ideas give grounds to emphasize that the Chernobyl accident could have been prevented if the representatives of authorities in the USSR had not shown criminal irresponsibility and taken timely measures to prevent it. It is determined that the analysis of open data related to overcoming the consequences of the Chernobyl accident, and its main task is to define some determinants that caused it, as well as their impact on the current state of environmental and national security of Ukraine. Based on the analysis, the authors state that ensuring the environmental security of Ukraine in modern conditions is an important problem of state environmental security, an integral condition for sustainable economic and social development of our country and protection from potential and real threats, taking into account those historical lessons. which took place at the Chernobyl nuclear power plant in 1986.

Key words: disaster; nuclear power plant; environmental Safety; National security; security; accident; security.

Надійшла до редколегії 16.02.2021